

Gepubliceerd in Engelbrecht van Nassau/Heemkundige Kring Breda (2005): 8-17, en Heraldisch Tijdschrift 12 (2006): 102-109.

EEN POGING TOT IDENTIFICATIE VAN DE ZEGELVOERDERS BETREFFENDE DE ZEGELRESTEN UIT BEERPUTTEN BIJ HET HUIS BRECHT TE BRED A*

Anton C. Zeven

Sleutelwoorden: zegel, zegelrest., beerput, Breda, Huis Brecht

*Een langere versie werd in 2005 in het tijdschrift 'Engelbrecht van Nassau', tijdschrift van de Heemkundige Kring Breda gepubliceerd. Gaarne wil ik Gerard Otten van de redactie en Hans de Kievith collegae en de vrijwillig(st)ers van het Bureau Cultureel Erfgoed van Breda bedanken voor hun toestemming een verkorte vorm van mijn in het Heraldisch Tijdschrift te publiceren.

Aan- en inleiding

In 2003 verscheen van de hand van M.H. Bartels en L.H. van der Hoeven een artikel over lakzegelresten, gevonden in een beerput in Tiel. Ook in het tijdschrift *Westerheem* worden af en toe berichten over vondsten van resten van zegels uit beerputten opgenomen. Eén van deze berichten is het artikel van Cora van Beek (1996) over resten van lakzegels uit een beerput van het Huis Brecht te Breda. Via het Convent van Stadsarcheologen ontstond contact met Hans de Kievith van Bureau Cultureel Erfgoed van de gemeente Breda. Het bleek dat dit bureau de zegelresten, opgegraven in beerputten van het Huis Brecht, had gefotografeerd, en dat vrijwilligers, wanneer mogelijk, tekeningen van de resten hadden gemaakt. Hierdoor werd het determineren van de oorspronkelijke zegelvoerders gemakkelijker. Tevens konden, wanneer meerdere resten van een zelfde zegel werden gevonden, een grotere tekening uit deze zegelresten worden samengesteld. Wanneer men de foto's en de tekeningen bekijkt, dan krijgt men bewondering voor de archeologen, die de zegelresten met veel geduld uit de beer hebben losgeweekt, en voor de tekenaar(st)er(s), die van kleine brokjes moesten uitgaan.

In het algemeen blijken lakzegels het 'verblijf' in de beerput beter te hebben doorstaan, dan waszegels. De laatste zijn veelal verloren gegaan. Wel zijn de lakzegels veelal verbrokken.

Identificatie van de zegelvoerders

Bij de identificatie van de eigenaren van de zegelstempels of van zegels stuit men op het probleem dat er meestal geen kleuren bekend zijn. Hierdoor kan er geen onderscheid gemaakt worden tussen bijvoorbeeld een zilveren eenhoorn op een zwart veld, en een zwarte eenhoorn op een zilveren veld. In sommige gevallen is een arcering als kleuraanduiding terug te vinden en wanneer aanwezig kan een leesbaar omschrift, waarin de naam en vaak ook functie, een aanwijzing geven. Maar meestal zijn omschriften, omdat zij zich aan de rand van het zegel bevinden, afgebroken, en indien dat niet het geval is, maakt het door het vooral voor oudere zegels gebruikte unciale schrift het moeilijk de naam te ontcijferen. Het mooiste is natuurlijk dat men een zegelrest kan vergelijken met een digitaal zegelbestand. Dit is vergelijkbaar met de identificatie van personen aan de hand van biometrische kenmerken. Dus bijvoorbeeld aan de hand van vingerafdrukken (Zeven, 2005). Maar een dergelijk digitaal bestand bestaat niet. Men is dus aangewezen op publicaties en het (gezamenlijke) geheugen van de zegelkundigen en heraldici.

Hierbij moet in gedachte gehouden worden, dat degenen, die de lakzegels afdrukten, meestal van buiten de stad Breda kunnen komen. Daarom zocht ik voor de identificatie in beschrijvingen van zegel- en heraldische collecties betreffende verschillende delen van

Nederland. Hiertoe behoren de publicaties over zegels, zoals die van Zijlstra (1995), Hesselink-Melchior (2000), Hoeben (2003) en Hendrikse (2003), om enkele recente te noemen. Tevens doorzocht ik de door mij samengestelde CD met gegevens over zegels en wapens van Veluwenaren (Zeven, 2004).

A.H. Hoeben te Waalre, auteur van het *Noord-Brabantse Wapenrepertorium - deel I* was zo vriendelijk zijn digitale bestand van meer dan vijfduizend beschrijvingen van wapens en zegels te raadplegen. Zijn suggesties zijn hieronder vermeld.

Daarnaast werden ook de heraldische bestanden geraadpleegd, die aanwezig zijn bij, resp. ontwikkeld zijn door het Centraal Bureau voor Genealogie (CBG) te 's-Gravenhage. In eerste instantie werd via internet de beschrijvingen (niet de afbeeldingen) van de wapens in de Heraldische Databank bekeken. Op het CBG kan men, indien beschikbaar, de gekleurde afbeeldingen van wapens en zegels bekijken. Daarnaast moet men de CBG-collectie Muschart raadplegen. R.T. Muschart heeft vooral beschrijvingen van zegels gegeven en deze ingedeeld op schilddeling, wapenstuk en dergelijke en hierop een determinatietabel gemaakt. Zijn 150000 kaartjes zijn via microfiches te raadplegen. Men vindt dan op één of meer fiches de familienamen. Nader onderzoek moet uitwijzen van welke familie de zegelrest mogelijk afkomstig is.

De beerputten van het Huis Brecht te Breda

Door de Archeologisch Dienst van Breda werden onder meer twee beerputten opgegraven. Deze werden genummerd 1300 en 1800. De lagen werden gecodeerd A, B enz., terwijl de zegelresten per laag genummerd werden.

Cora van Beek (1993, 1996) schrijft over zegels, en de bijbehorende zegelvoeders. Enkele zegelresten tonen het wapen van de oude adellijke Zwitserse familie De Mestral. Aangetoond kon worden dat het huis van 1736-1738 bewoond werd door Michel Samuel de Mestral, officier in een Zwitsers regiment, dat deel uitmaakte van het Staatse leger. Haar artikelen worden geïllustreerd door een afbeelding van het alliantiewapen De Mestral-Noortbergh en met afbeeldingen van een zegel De Vries (Dordrecht). Verder werd een zegel met een griffioen afgebeeld (beschreven als een man op een paard - de opgeheven vleugels van de griffioen werden aangezien voor een man-). Verder zien we een zegel van de familie Cobbault uit Oudenaarde (Vlaanderen), een schilderij waarop het wapen Cobbault (in blauw een zilveren paard, boven vergezeld van drie zilveren vierbladige bloemen met zwarte kelkbladeren), een zegel van de familie Bruyning (afkomstig uit Amsterdam: in rood een dwarsbalk beladen met een voorwerp, mogelijk een roos), en vergezeld van drie leeuwen, een zegel Fellingh (in blauw een zilveren zwaan met rode bek en poten). Ik kan enkele aanvullingen op deze beschrijvingen geven. Rietstap beschrijft het Vlaamse Cobbolt-wapen, maar met een schildhoofd: “in blauw een gepunt vierblad, vergezeld van twee zilveren leeuwen boven en een zilveren leeuw onder de balk”. Voor Fellingh zie de publicatie van Hoeben onder Tellingh. Afgebeeld is een gans.

Men kan zich afvragen hoe zegels van de bewoners van het Huis Brecht in hun beerputten terecht zijn gekomen. Immers, veelal zullen zij de door hun bezegelde of verzegelde documenten aan derden hebben gezonden of overhandigd. Het was natuurlijk niet nodig om een eigen kopie, dat door de bewoner of opsteller bewaard werd, te zegelen, of in een gesloten toestand te verzegelen. Maar Michel S. de Mestral was militair en hij kan tijdens zijn afwezigheid, verzegelde brieven naar zijn gezin verzonden hebben. Deze brieven zouden dan naderhand ter vernietiging in de beerput zijn gegooid. Ook is het mogelijk dat zegels in de beerput terecht gekomen zijn als één van de bewoners verouderde bezegelde testamenten wilden vernietigen.

Een overzicht van de gevonden zegelresten en wanneer mogelijk de identificatie van de zegelvoerder wordt in de bijlage gegeven.

Dank

Grote dank is verschuldigd aan van Hans de Kievith en zijn van Bureau Cultureel Erfgoed, Breda en aan de heer Gerard Otten, redacteur van 'Engelbrecht van Nassau' voor toestemming gebruik te mogen maken van de afbeeldingen en voor toestemming het artikel in het Heraldisch Tijdschrift te plaatsen.

Literatuur

Beek, Cora van Beek. 1993. Verzegeld verleden, Het familiewapen van Michel Samuel de Mestral op achttiende-eeuwse lakzegels uit het Huis Brecht. *Parade* (14): 62-71.

Beek, Cora van Beek. 1996. Lakzegels uit de beerput. *Westerheem* (45):.158-164.

Hendrikse, H. 2003. *Zegelstempels en zegelringen uit Zeeuwse bodem*. Zaltbommel, 2003.

Hesselink-Melchior, C.C., G. Leuslink-Stam & J.K. Pruijm-Reinders. 2000. *De Zwolse schepenzegels*. Zwolle.

Hoeben, A.H. 2003. *Noord-Brabantse Wapenrepertorium* - deel 1 Helmond. Ook werd het digitale bestand van deel 2 (voorbereiding) geraadpleegd.

Zeven, A.C. 2004. *Wapenboek van de Vereniging Veluwe Geslachten*. CD-VG-Publicatie 2004, nummer 152.

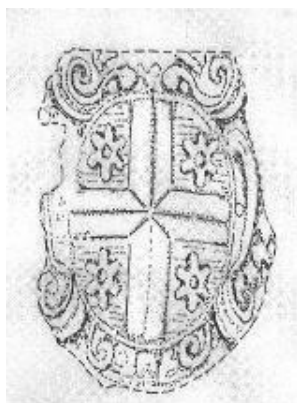
Zeven, A.C. 2005. Een gedigitaliseerd zegelbestand (sigilloscopie) of een gezamenlijk menselijk geheugen? *Heraldisch Tijdschrift* 11: 17-20..

Zijlstra, J. 1995. Corpus van de in Friesland gevonden middeleeuwse zegelstempels. *De Vrije Fries* 74: 37-59.

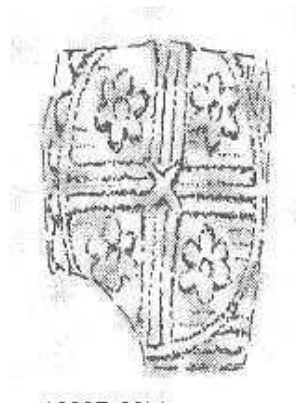
Bijlage: Identificatie van de zegels

de Mestral en Noortbergh

Daar het echtpaar Mestral-Noortbergh Huis Brecht bewoonde behandel ik deze als eerste. De in Breda gevonden zegelresten tonen zegels met een gegeerd kruis, vergezeld van een spoorrad met zes tanden tussen elk armenpaar. Deze zegels werden door Cora van Beek gedetermineerd en beschreven als: [in blauw] een [gouden] kruis, met in de hoeken vier [zilveren] spoorradertjes (ruitersporen). In de Heraldische Databank van het Centraal Bureau voor Genealogie vinden wij de beschrijving: een ovaal schild: een kruis tussen elk paar armen vergezeld van een zesbladige bloem. In 'Rietstap' vinden we 'croix'. De afbeelding bij van

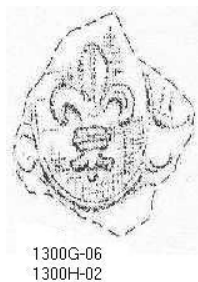
1300B-22 -23M

1300B-20M

Beek (1993) laat een wapentekening met spoorraden met vijf tanden zien. 1300B-22, 1300B-23, 1300B-50 en 1800D-03. Zie ook hieronder.

Noortbergh: ovaal schild: [in zwart] een [zilveren] lelie. Determinatie Cora van Beek (zie afbeelding bij van Beek, 1993, afb. 2).

Alliantiewapen de Mestral-Noortbergh

Michel Samuel de Mestral was gehuwd met Johanna Elisabeth Noortbergh. Haar wapen vormt een deel van een zegel met het alliantiewapen de Mestral-Noortbergh (zie hierboven: 1800D-03). Een afbeelding van een geheel zegel bevindt zich in van Beek (1993, afb. 2).

De Mestral: een gegeerd kruis vergezeld tussen elk paar armen van een zesbladige bloem.
Noortbergh: een lelie.

Zie ook 1300B-22, -23, -50, 1800D-03 en 1300H-04.

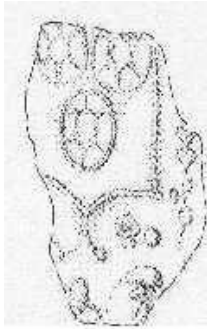

Andere zegels

Beerput 1300 laag A

1300A-01.

mogelijk van Wijnbergen: drie wielen. Hoeben: Wagemans drie wielen; Wijffliet: drie raderen. Misschien zijn er nog meer families met drie wielen/raderen (2-1) in het wapen.

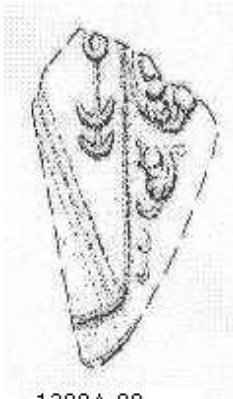

1300A-01

1300A-02.

Een schuinbalk, rechts ?, linksboven een anker waarvan de schacht beladen is met een wassenaar.

Heraldische databank: zonder succes gezocht op schuinbalk + anker.

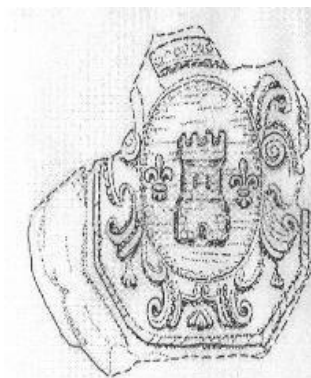
1300A-02

Beerput 1300 laag B

1300B-01, -02, -12.

Een ovaal schild; een burcht vergezeld rechts en links van een lelie.

Heraldische databank CBG: zonder succes gezocht op burcht+lelie+twee, en ook kasteel+lelie+twee.

1300B-01, -02, 12

1300B-03.

Boven waarschijnlijk twee zesbladige bloemen, waarvan de rechter bedekt is door een vrijkwartier beladen met een leeuw, in de schildvoet waarschijnlijk drie (twee te zien, de derde afgebroken) ruiten (2-1).

Heraldische databank CBG: zonder succes gezocht op bloem+twee+ruit+drie en op vrijkwartier.

1300B03

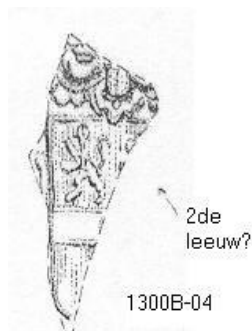
1300B-04, -24

(In rood) een dwarsbalk, beladen met een vijfbladige bloem/vijfpuntige ster, en vergezeld boven van twee leeuwen en onder van één leeuw.

Hoeben: het wapen lijkt op dat van: Francois Bruininks, schepen Den Bosch, 1659, ov. 1674: een dwarsbalk beladen met een vierblad, vergezeld van twee leeuwen boven een leeuw onder de balk. Zie ook 1800D-04.

1300B-24

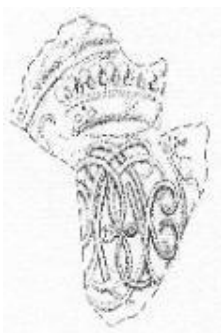

CBG: Bruininks

1300B-05, -1300G-05.

Een dubbele monogram

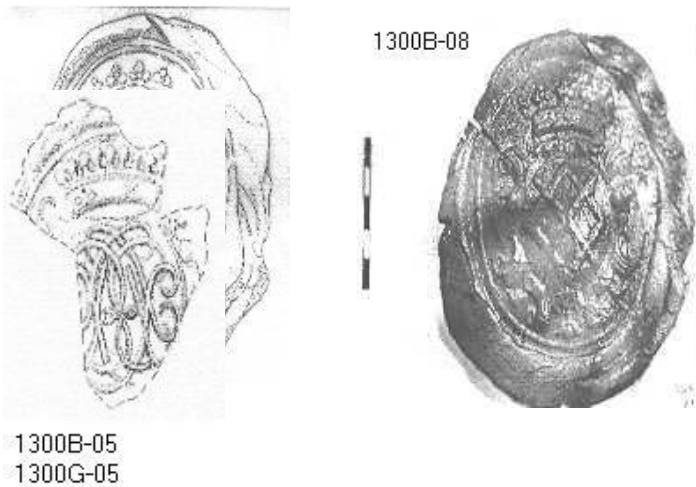
Waarschijnlijk alleen terug te vinden aan de hand van een identiek zegel in een archief.

1300B-05
1300G-05

1300B-08.

Een ovaal schild, in zwart een traliewerk; schilddekking: een kroon met vijf fleurons.

Waarschijnlijk alleen terug te vinden aan de hand van een identiek zegel in een archief.

1300B-09

Geïdentificeerd als Drijfhout van Hooff.

In blauw een rode dwarsbalk boven en onder vergezeld van drie gouden lelies (van Hooff); een hartschild: gevierendeeld, 1 & 4- in groen drie schuine gouden toernooilansen met zilveren punten, geplaatst als een rechterschuinbalk, 2 & 3- in goud vier rode golvende dwarsbalken, elk beladen met vier gouden penningen/golvend gedwarsbalkt van goud en rood van acht stukken, elke rode dwarsbalk beladen met vier gouden penningen (= van Hardenbroek).

Zie Ned. Patriciaat 24 (1938): 38 en Heraldische databank CBG.

1300B-09 Drijfhout

CBG-Drijfhout van Hooff

1300B-10.

Een passer met tussen de benen een zwaard met de punt omhoog, in het schildhoofd rechts en links van de passer een bolletje; en op het boven-eind van het zwaard eveneens een bolletje.

Helmteken: een arm met de elleboog naar rechts (die mogelijk een zwaard houdt);

Waarschijnlijk alleen terug te vinden aan de hand van een identiek zegel in een archief.

1300B-12.

Schilddekking: een kroon met vijf fleurons.

Niet 1300A-08. Waarschijnlijk alleen terug te vinden aan de hand van een identiek zegel in een archief.

1300B-12

1300B-13.

Van den Brandeler

In zwart een gouden beurtelings gekanteelde dwarsbalk, boven vergezeld van twee gouden zwijnskoppen met zilveren slagstanden en onder van een gouden achtpuntige ster.

Heraldische Databank CBG: Mr. François van den Brandeler, vroedschap Dordrecht, 1731; Mr. François van den Brandeler, raad Dordrecht, 1753; Mr. Johan van den Brandeler, vroedschap Dordrecht, 1702-1740; Mr. Philip(s) van den Brandeler, vroedschap Dordrecht 1740.

Zie ook Hoeben (2001): hier een zespuntige ster. Zie voor afbeelding Hoeben (1991afb. 5.41 Gerard Huybrechts (van den Brandeler)).

1300B-13
van Brandeler

Van Brandeler

1300B-17

Een ovaal schild, een leeuw.

Er zijn veel families met een leeuw in het wapen. Hoeben: mogelijk lid van het geslacht Eyntmeer met zerk in een kerk te Breda. Zie Taxandria 1937: 270. Waarschijnlijk alleen terug te vinden aan de hand van een identiek zegel in een archief.

1300B-25

Een hart waaruit drie gestengelde waaiersgewijs geplaatste bloemen.

Heraldische databank CBG: zonder succes gezocht op hart+bloem+drie. Waarschijnlijk alleen terug te vinden aan de hand van een identiek zegel in een archief.

1300B-26 en 1300G-08.

Omschrift: --EDAN--

Waarschijnlijk alleen terug te vinden aan de hand van een identiek zegel in een archief.

1300B-27.

De initialen D, J, V en B tot één geheel verwerkt.

Mogelijk een persoon D.J. van B--, of ook D.J. VerB---.

Waarschijnlijk alleen terug te vinden aan de hand van een identiek zegel in een archief.

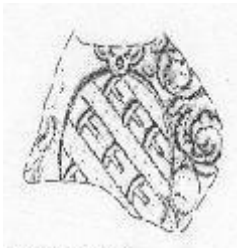
1300B-27

1300B-33

De la Bassecour

In blauw drie gouden schuinbalken, elk beladen met drie rode klophamers, geplaatst in de richting van de schuinbalk.

Heraldische databank CBG: o.a. Mr. Carel de la Bassecour, raadspensionaris van Gorinchem, heemraad van de Overwaard (in Ablasserwaard).

1300B-33

de la
Bassecour

1300B-34

Gedeeld, I. een sabel met de punt naar beneden, II. waarschijnlijk drie zesbladige bloemen boven elkaar.

1300B-34

1300B-35

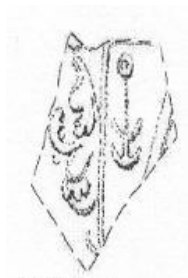
Helmtteken: een opvliegende zwaan/een zwaan met opgeheven vlucht.

Waarschijnlijk alleen terug te vinden aan de hand van een identiek zegel in een archief.

1300B-36

Gedeeld, I. ?, II. een anker met op de schacht een wassenaar.

1300B-36

1300B-37.

Doorsneden, A. ?, B. een springend dier (hond of vos?).

Waarschijnlijk alleen terug te vinden aan de hand van een identiek zegel in een archief.

Hoeben: Vosberch/Vosbergh: doorsneden, A. drie planten naast elkaar, elk met zes vruchten drie links, drie rechts en een blad in de top, B. een springende vos met een vogel in de bek op een grond.

Hoeben: ook doorsneden, drie bomen naast elkaar, staande op de snijlijn, een vos met een vogel in de bek op een grond. Zie Taxandria 1894: 224, 1896: 152, 1898: 179.

1300B-37

1300B-38.

Niet te determineren.

1300B-38

1300B-39.

Een aanzijnde schapenkop of ossenkop.

Waarschijnlijk alleen terug te vinden aan de hand van een identiek zegel in een archief. Er zijn vele geslachten met een aanzijnde ossenkop of schapenkop als wapenstuk.

Hoeben: bijv. Dingmans/Dingeman (Terheijden), Ele (Oisterwijk), Lombaerts, Os/Oss/Osch.

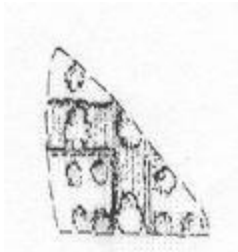

1300B-39

1300B-41.

Een (rood) kruis waarvan de armen en het kruispunt beladen zijn met een schelp(?) en in elke schildhoek beladen met vier ? (2-2).

Waarschijnlijk alleen terug te vinden aan de hand van een identiek zegel in een archief.

1300B-41

1300B-42.

Gedeeld, I. waarschijnlijk drie zesbladige bloemen of zespuntige sterren boven elkaar, II. boven drie vijfbladige bloemen (1-2), beneden ?.

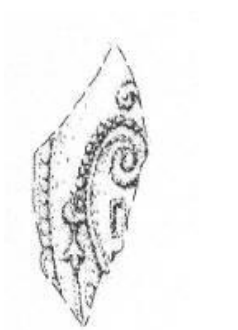

1300B-42

1300B-43.

Mogelijk een staand blokje.

Waarschijnlijk niet te identificeren.

1300B-43

1300B-44.

Een klimmend dier (leeuw) staande op een schildvoet beladen met drie zespuntige sterren.

Heraldische databank CBG: gezocht op ster+drie.

Waarschijnlijk alleen terug te vinden aan de hand van een identiek zegel in een archief.

1300B-44

1300B-45.

Een ingebogen gekapt van blauw beladen met een anker, rechts- en linksboven een zespuntige ster. Heraldische databank CBG: gezocht op ingebogen en op ingebogen+anker

1300B-45

1300B-46.

Schilddekking: een kroon met meer dan vier fleurons.

Waarschijnlijk alleen terug te vinden aan de hand van een identiek zegel in een archief.

1300B-46

1300B-47.

Schildhouder: links een engel of cupido, die een paal(?) houdt of vasthoudt.

Waarschijnlijk alleen terug te vinden aan de hand van een identiek zegel in een archief.

1300B-47

1300B-48.

Een monogram van de letters P en J.

Waarschijnlijk alleen terug te vinden aan de hand van een identiek zegel in een archief.

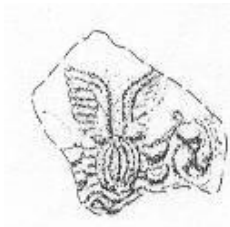

1300B-48

1300B-49.

Helmtteken: een vlucht.

Waarschijnlijk alleen terug te vinden aan de hand van een identiek zegel in een archief.

1300B-49

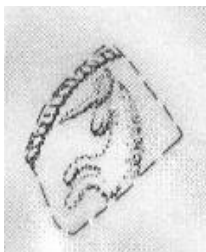
1300B-55.

Een eenhoorn.

Vele families voerden een eenhoorn in het wapen, bijv. Van Beeftingh, Van Brienem, Buijs, Dijkxhoorn, Dortan(t)s, Eenhoorn, Folckers, De Graaf, Hachtenbroek, Hesebroek, Hove, Hovendael, Huchtenbroek, Jaarla/Jaerla/Jarla, Junius, Van der Meijlen, Van der Mijl(e), Pels, Schot, Schukking, Vosmaer (Heraldische databank CBG).

Hoeben: Eyck.

Waarschijnlijk alleen terug te vinden aan de hand van een identiek zegel in een archief.

1300B-55

Beerput 1300 laag G

1300G-01, -02.

Ovaal schild: gedeeld, I. een rechter vleugel, II. een linker geweastang.

1300G-01 02

1300G-09.

Rest van een schuinbalk.

Waarschijnlijk alleen terug te vinden aan de hand van een identiek zegel in een archief.

1300G-09

1300G-10.

Een ovaal schild; een keper getopt door een staande vogel.

Waarschijnlijk alleen terug te vinden aan de hand van een identiek zegel in een archief.

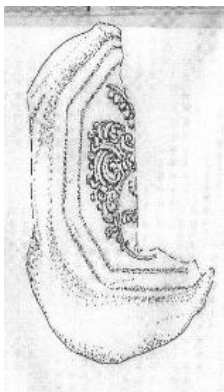

1300G-10

1300G-11.

Ovaal schild; een gedeelte van een helmteken met takje(?) waaraan bolletjes hangen.

Waarschijnlijk alleen terug te vinden aan de hand van een identiek zegel in een archief.

Beerput 1300 laag H

1300H-03.

Ovaal schild: drie stappende vossen boven elkaar.

Heraldische databank CBG: gezocht op vos+drie en op vos+rennend

Waarschijnlijk alleen terug te vinden aan de hand van een identiek zegel in een archief. Lijkt op het wapen De Vosschere en Van Vossem.

1300H-03

1300H-05

Mogelijk doorsneden, A. ?, B. gedeeld, I.?, II. misschien een zandloper..

Waarschijnlijk alleen terug te vinden aan de hand van een identiek in een archief.

1300H-05

Beerput 1800

1800D-01

Een adelaar.

Er zijn veel wapens met een adelaar. Waarschijnlijk alleen terug te vinden aan de hand van een identiek zegel in een archief.

1800D-01

1800D-02

Een zwaan boven vergezeld van een W die de rechter- naar de linkerschildrand verbindt.

Waarschijnlijk alleen terug te vinden aan de hand van een identiek zegel in een archief.

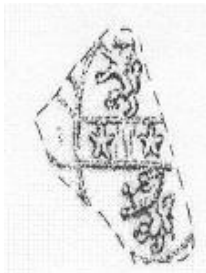

1800D-02

1800D-04

Een dwarsbalk beladen met drie vijfpuntige sterren, en vergezeld boven van twee leeuwen en beneden van één leeuw.

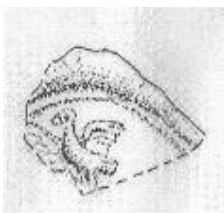
Hoeben: Het wapen lijkt op dat van: Francois Bruininks, schepen Den Bosch, 1659, ov. 1674: een dwarsbalk beladen met een vierblad, vergezeld van twee eeuwen boven een ~~een~~-leeuw onder de balk. Zie ook 1300B-04.

1800D-04

1800D-07.

Het schild of de helm getopt door een naar rechtsgewend vogeltje met opgeheven vlucht. Waarschijnlijk alleen terug te vinden aan de hand van een identiek zegel in een archief.

1800D-07